

CZU: 373.2.034

ASPECTE ALE FORMĂRII CULTURII MORALE LA PREȘCOLARI

Larisa POSTICĂ

Universitatea de Stat din Tiraspol (cu sediul la Chișinău)

Formarea culturii morale este una dintre cele mai complexe laturi ale educației. Acest lucru este determinat, pe de o parte, de faptul că individul este subiect al relațiilor morale de la o vârstă timpurie, el fiind supus continuu unor influențe de acest gen, de multe ori contradictorii, iar, pe de altă parte, de variabilele psihologice implicate într-un asemenea proces. *Cultura morală a personalității* este constituită din următoarele componente: normele morale general-umane; faptele morale; deprinderile morale; tradițiile și obiceiurile de comportare morală; sentimentele, opiniile, convingerile și idealurile morale.

Cuvinte-cheie: educație morală, cultură morală, conținutul educației morale, vârstă preșcolară.

ASPECTS OF THE MORAL CULTURE FORMATION IN PRESCHOOL AGE CHILDREN

Moral culture formation is one of the most complex aspects of education. This is determined, on the one hand, by the fact that the individual is the subject of moral relationships from an early age, being continuously subjected to such often contradictory influences, and on the other hand, to the psychological variables involved in such a process. The moral culture of the personality consists of the following components: general-human moral norms; moral facts; moral skills; traditions and customs of moral behavior; feelings, opinions, beliefs and moral ideals.

Keywords: moral education, moral culture, content of moral education, preschool age.

Introducere

Educația morală reprezintă conținutul general al educației cu aria cea mai extinsă și mai profundă de manifestare și de implicare formativă, într-un cadru formal și nonformal, dar mai ales informal. În toate situațiile, în orice context social și individual, la nivel de exprimare teoretică și practică, *educația morală* reflectă pedagogic dimensiunile valorice ale *binelui moral* în calitatea sa de reper axiologic, etic și psihologic fundamental.

Ca valoare general-umană, *binele moral*, aflat la baza tuturor dimensiunilor axiologice ale *educației morale*, constituie un reper filosofic care ordonează sau reglementează raporturile omului cu lumea și cu sine dintr-o dublă perspectivă: *socială* (studiată de etică, în calitatea sa de știință socioumană dezvoltată ca disciplină filosofică, respectiv ca teorie generală a binelui moral); *individuală* (studiată de psihologie, în zona dimensiunii relaționale a personalității umane, reprezentată de caracter).

Formarea personalității independente, responsabile, participantă activ la viața socială, politică, economică, interesată în schimbarea relațiilor sociale, începe de timpuriu, din grădiniță și continuă pe tot parcursul vieții.

Educația morală presupune un proces de transformare a propriei individualități, conform unor *valori, norme, principii morale* dictate de conștiință și personalitatea fiecăruia care îi ghidează relațiile cu sine și cu ceilalți și se axează pe însușirea *normelor, regulilor și principiilor elementare de conviețuire socială, formarea unor reprezentări morale* (elementul cognitiv al conștiinței morale) și pe *educarea sentimentelor morale* (elementul afectiv) [1].

Educația morală este acea dimensiune a educației prin care se urmărește formarea/ dezvoltarea conștiinței și conduitei morale a personalității și a caracterului uman.

Esența educației morale constă în crearea unui cadru adecvat interiorizării componentelor moralei sociale în structura personalității morale a copilului, în elaborarea și stabilizarea pe această bază a *profilului moral* al acestuia în concordanță cu imperativele societății moderne. În acest sens, scopul fundamental al *educației morale* constă în formarea individului ca subiect moral, care gândește și acționează în spiritul cerințelor și exigențelor moralei sociale, al idealului, al valorilor, normelor și regulilor pe care aceasta le incumbă.

Un alt aspect pe care și-l propune *educația morală* este *educarea unor trăsături de voință și caracter*, precum și *educarea unor comportamente și deprinderi morale*.

Pentru reușita *educației morale* este important ca, pe lângă transmiterea unor informații esențiale despre cum trebuie să se comporte copilul, să se declanșeze trăiri adecvate, sentimente morale ce duc la declanșarea voinței și hotărârii de a respecta normele, de a le aplica în comportamentul moral.

Necesitatea de a începe *educația morală* cât mai timpuriu este justificată și de faptul că la vârsta preșcolară se formează cu cea mai mare ușurință automatismele ce stau la baza deprinderilor de comportare. Activitatea sistematică de educație morală din grădiniță contribuie la formarea acestor deprinderi elementare de comportare, la perfecționarea deprinderilor însușite și la transformarea lor în obișnuințe.

Vârsta preșcolară constituie etapa în care copilul începe să înțeleagă realitatea înconjurătoare, începe să conștientizeze opiniile celor din jurul lui și să aprecieze faptele conform unor criterii și, ca rezultat, începe să devină conștient de greșelile sale.

Profilul moral, care începe să se formeze încă de la vârsta preșcolară, în viitor va imprima un consens valorilor științifice și celor tehnologice prin prisma aplicării lor în folosul oamenilor, se vor răsfrânge astfel în viața profesională.

Procesul educației morale este o activitate conștientă, complexă în vederea formării *convingerilor, sentimentelor și comportamentelor morale* și se realizează prin îmbinarea rațională a metodelor și procedeele educative: *explicație, convingere, exerciții cu caracter moral, încurajare prin organizarea unor situații educative*.

Cultura morală a preșcolarului

Cultura morală a personalității este constituită din următoarele componente: normele morale general-umane; faptele morale; deprinderile morale; tradițiile și obiceiurile de comportare morală; sentimentele, opiniile, convingerile și idealurile morale [2, p.38].

Cultura morală este o sinteză a calităților interioare, spirituale ale personalității cu manifestările lor externe. Toarea acestea se exteriorizează în *comportamentul moral*, care are o cauză, o stadialitate, o structură și o funcționalitate, o mulțime de caracteristici (spontaneitatea, sinceritatea și echilibrul afectiv) și anumite forme de exprimare care se intercondiționează (forma emoțională, forma relațională și forma socioculturală standardizată).

Comportamentul moral apare ca o obiectivare a conștiinței morale în fapte și acțiuni, dar și ca o manifestare a conștiinței în relațiile morale practice ale copilului.

Pentru ca copilul să-și formeze *comportamentul moral*, ar trebui să-i oferim criterii obiective și convingătoare de apreciere a faptelor morale. Imaginile cu privire la conduită, de obicei, ar trebui să conțină o notă educativ-apreciativă: *asa e bine, asa e corect, asa nu e corect* etc. Regulile impuse verbal sau în altă formă de către adult constituie, înainte de a fi interiorizate, la prima etapă, obligații categorice. Prin urmare, transformarea regulilor impuse în calități și valori morale ale personalității la etapa de interiorizare vor fi exteriorizate și observabile pe parcurs.

În primii ani de viață copilul răspunde la tot ce se întâmplă în jur prin reacții emotive, care determină direcționarea activității și formarea comportamentului moral. Năzuințele copilului se formează în copilărie prin exemplul celor din jur.

Faptele de astăzi ale copiilor reprezintă o prefigurare certă a celor de mâine; deprinderile și convingerile de moment constituie baza modului de valorificare în viitor; atitudinile și comportamentele adulților cu care vin în contact (îndeosebi ale părinților) sunt primele modele preluate cu fidelitate de către copii.

La grădiniță, copiii deprind normele de conduită civilizată, abilitatea de a îndeplini diferite sarcini, de a respecta anumite reguli de comportare în grup și astfel sunt ajutați să colaboreze mai bine cu cei din jur și să se implice. Celor mici li se îmbogățește vocabularul, li se dezvoltă gândirea, puterea de concentrare, memoria, dorința de cunoaștere și atenția. Comunică mai mult și, nu în cele din urmă, își dezvoltă aptitudinile fizice, psihice, artistice.

Baza formării personalității copilului o constituie comportamentele ce se formează în *activitatea de joc*, care prin conținutul și regulile sale contribuie la realizarea sarcinilor educației morale. Jocul este o activitate socială nu doar pentru că la desfășurarea lui participă copiii, ca ființe sociale, ci și pentru că realitatea socială oferă subiectul și conținutul jocului. Prin specificul lor, cele mai multe jocuri se caracterizează prin aceea că presupun și stimulează procesul de interacțiune socială dintre parteneri. Această interacțiune va avea în mod inevitabil și o coloratură morală, copiii fiind puși în situația de a adopta un comportament în funcție de ceea ce fac alții, fie în calitate de parteneri, fie în calitate de adversari. Jocul este, deci, o formă organizată de exersare și formare a conduitei morale.

Caracteristici ale culturii morale la vârsta preșcolară

În cadrul activităților frontale, de grup și individuale prin temele propuse, copiii dobândesc, tot prin intermediul *jocului*, cunoștințe despre normele de comportament civilizate, despre existența unor alte culturi, popoare etc.:

- *educarea limbajului* (povești, poezii, creare de povești);
- *educație pentru om și societate* (discuții, jocuri de rol, cântece etc.);
- *activitate artistico-plastică, activitate practică*: desene, picturi, colaje, modelaj etc.;
- *educație fizică*: jocuri sportive, dansuri specifice anumitor zone culturale etc.

Eficiența activităților în grădiniță se bazează pe faptul că această vârstă este cea mai favorabilă pentru acumularea unor impresii puternice, pentru formarea deprinderilor de comportare.

Copiii sunt ajutați să înțeleagă necesitatea respectării acestor norme sociale, a unor norme elementare de conduită, contribuind, astfel, la formarea propriilor valențe ale Eu-lui.

De asemenea, este perioada în care apar și se dezvoltă *trăsăturile de voință și de caracter*, în care se schițează personalitatea viitoare a omului. La aceasta vârstă copilul este receptiv, sensibil, este ușor impresionat de tot ceea ce-l înconjoară, are o putere mare de imitație.

Copiii din grădiniță sunt provocați prin intermediul jocului să participe la diferite activități din domenii diferite: *pictură, sculptură, matematică, dezvoltarea limbajului, să facă mici experimente în domeniul științei*.

Necesitatea de a începe cât mai timpuriu educația morală este justificată de faptul că la vârsta preșcolară se formează cu cea mai mare ușurință automatismele ce stau la baza deprinderilor de comportare [3].

Activitatea sistematică de educație morală contribuie la formarea acestor deprinderi elementare de comportare, la perfecționarea deprinderilor însușite și la transformarea lor în obișnuințe.

Acum i se întipăresc în minte norme ca: „ce este bine”, „ce este rău”, „ce este frumos”, și aceste norme își vor lăsa amprentele urmându-i pașii toată viața. Aceste urme vor fi cu atât mai adânci, cu cât cei doi factori grădinița-familie își vor îndeplini constant, continuu și cooperant sarcinile ce le revin, punând întodeauna copilul, nevoile lui pe primul loc, educându-l cu dragoste, respect și încredere față de posibilitățile latente pe care le posedă fiecare copil, dorind ca el să progreseze.

Educarea caracterului copiilor preșcolari presupune realizarea sarcinilor fundamentale [4]:

- *educarea trăsăturilor pozitive de caracter* (dragostea pentru adevăr, sinceritatea, cinstea, curajul, modestia, optimismul și încrederea în forțele proprii, sociabilitatea, independența, spiritul critic și autocritic, generozitatea, blândețea, politețea, respectul, bunul simț, ordinea, disciplina, devotamentul, recunoștința, punctualitatea, conștiinciozitatea, discreția, umanismul, delicatețea, principialitatea, colectivismul, prietenia, hărnicia, sentimentul datoriei, al mândriei patriotice, puritatea morală etc.);

- *educarea însușirilor voliționale și înlăturarea defectelor de voință și de caracter*.

Cultivarea la preșcolară a dragostei *de bine, de adevăr* trebuie să se desfășoare adaptat vârstei, ca un sistem referențial. De asemenea, trebuie avute în vedere și unele circumstanțe particulare, printre care cele mai de seamă sunt împrejurările concrete ale fiecărei măsuri sau acțiuni cu caracter educativ, considerarea educației ca un proces neîntrerupt, continuitatea fiindu-i asigurată prin influențele pe care le exercită *coabitarea, deprinderile, obiceiurile și întreaga comportare a tuturor membrilor grupului familial* [5, p.120].

Cultivarea dragostei de „bine”, de „adevăr” are nevoie, mai ales, de acțiune și nu de verbalism, de activitate și nu de dialog, de descoperirea virtuților de către copil și nu doar de cele oferite de către părinți. De cele mai multe ori, binele ajunge la copilul mic sub formula „e bine să faci așa !” și – mai ales – „nu e bine ce faci !”.

Apropierea copilului de bine (cu semnificația de normă de comportare și nu de ordin ce trebuie ascultat) constituie calea spre înțelegerea binelui cu participare și cu satisfacțiile ce decurg. Interdicția de a nu se juca pe stradă sau pe trotuar cu mingea trebuie să fie înlocuită cu măsuri concrete evidente, creându-se un alt loc sau oferindu-i prilejul unor jocuri mai captivante.

Pentru a putea descoperi „binele” care mai târziu va deveni *principialitate, cinste, spirit de a-ți ajuta aproapele, criterii de evaluare a comportării*, este necesar să existe un cod de conduită bazat pe o egală respectare a normelor atât de către copii, cât și de către părinți. Respectiv, cerând copiilor să acționeze într-un anumit mod, părinții trebuie să constituie modelul și imboldul în acea direcție și nu factor derutant. Mobilizarea progresivă a efortului pentru a săvârși fapte bune, de laudă, crearea sistematică a unor condiții favorabile dezvoltării întregului potențial spiritual reprezintă însăși logica pedagogică în munca cu preșcolarii [6].

Aceluiași cadru educațional îi sunt proprii și cultivarea dragostei față de *frumos*, privită ca un aspect al pregătirii bunului gust al copilului față de îmbrăcăminte, de ținuta fizică, de cadru al locuinței, precum și ca frumusețe în comportare, în relațiile cu cei din jur.

Dragostea de frumos a preșcolarului se va întâlni peste ani cu ordinea, cu curățenia, cu decența în înfățișarea fizică și cu demnitatea în comportare, sub aspect fizic, dar și spiritual. *Cele negative*, ce trebuie stopate prin activitățile de educație moral-civică, ar fi: *pasivitatea, lenea, egoismul, îngâmfarea, lăudăroșenia, invidia, imprudența, lingușirea, neglijența, necinstea, hoția, înșelăciunea, fățărnicia, viclenia, indiscreția, obrăznicia, disprețul, insultarea, dezordinea, ura, răutatea, nerecunoștința, neascultarea, tergiversarea, timiditatea, delăsarea* etc. [5].

Formarea culturii morale este una dintre cele mai complexe laturi ale educației. Acest lucru este determinat, pe de o parte, de faptul că individul este subiect al relațiilor morale de la o vârstă timpurie, el fiind supus continuu unor influențe de acest gen, de multe ori contradictorii, iar, pe de altă parte, de variabilele psihologice implicate într-un asemenea proces. Ca dimensiune a strategiei educaționale, *formarea culturii morale* favorizează integrarea cunoștințelor în sisteme coerente și pregătește copilul pentru explorarea realității înconjurătoare.

Principalele atitudini morale caracteristice preșcolarului mare sunt: *atitudinile interpersonale de prietenie, de colaborare și responsabilitate, de încredere, stimă și atașament față de educator, de comunicare, de compătimire, de stimă față de oameni, neliniște și neîmpăcare cu răul social, atitudinile grijului față de tot ce-l înconjoară, stima față de cei ce muncesc și de produsele muncii* etc.

Așadar, prin *activitățile de educație morală* copiii sunt îndrumați, ajutați și, după cum afirmă I.Hanganu și C.Raclaru, pot să:

- înțeleagă sensul semnificației normelor și a valorilor morale;
- sesizeze semnificația, necesitatea respectării regulilor și normelor;
- analizeze fapte și împliniri de viață, posibile și reale, în spiritul normelor și valorilor morale acceptate în societate;
- aprecieze, în mod obiectiv, conduita proprie și a celorlalți, potrivit unei imperitive morale;
- accepte norme, valori, principii etice și să respecte regulile elementare de conviețuire socială;
- înțeleagă notele esențiale ale unor trăsături de voință necesare în activitatea lor, cum ar fi: *perseverența, consecvența, inițiativa, curajul, responsabilitatea* etc.
- aprobe fapte, acțiuni proprii și ale colegilor care sunt în concordanță cu normele morale și civice;
- dorească să urmeze modele pozitive percepute în grupul de copii, în familie, în literatură;
- manifeste atitudine de respingere și dezaprobare față de fapte și comportamente ce dovedesc necinste, agresivitate, lipsă de respect față de cei din jur etc.;
- dovedească atitudini de colegialitate, sentimente de prietenie;
- să-și adapteze comportamentul față de sine, față de alții (copii, adulți), față de mediu (social, natural), în împrejurări și locuri variate;
- țină seama de opiniile celor din jur etc. [7].

Formarea conștiinței și conduitei morale a copiilor este un proces deosebit de complex. Varietatea situațiilor, a influențelor diferiților factori care acționează asupra lumii lor spirituale este atât de mare, încât știința pedagogică nu poate să o prevadă complet.

Copilul de vârstă preșcolară e capabil să:

- dorească să urmeze modele percepute în grupul de copii, în familie, în literatură;
- manifeste atitudine de respingere și dezaprobare față de fapte și comportamente ce dovedesc necinste, agresivitate, lipsă de respect față de cei din jur, lene, dezordine, indisciplina;
- exerseze și să-și formeze deprinderi și obișnuințe morale: *deprinderea de a saluta, punctualitatea, respectarea semenilor, respectarea unui regim zilnic de muncă, odihnă*;
- dovedească sentimentul de colegialitate, de prietenie, al datoriei și răspunderii, al respectului, al dragostei și atitudinii zilnice, pozitive, față de muncă;
- să-și adapteze comportamentul față de sine, față de alții (copii și adulți), față de mediu (social și natural) în împrejurări și locuri variate;
- țină seama de opiniile celor din jur și să aplice criteriile elementare de apreciere a conduitei altora și de autoapreciere etc.

Concluzii

Formarea în plan moral a preșcolarului este dependentă de mediul social moral în care trăiește și aceasta se produce simultan și corelat cu integrarea sa socială și cu dezvoltarea autonomiei personale în contactul cu familia, grupul de joacă, grupa de la grădiniță, localitatea în care trăiește.

✓ *Educația morală* este acea dimensiune a educației prin care se urmărește formarea și dezvoltarea conștiinței și conduitei morale a personalității umane; astfel, paradigma contemporană a educației morale îmbină cunoașterea morală cu acțiunea morală în procesul formării profilului moral al personalității.

✓ Ideea de complexitate a formării culturii morale rezultă din: structura fenomenului moral, alcătuit din componente obiective și subiective (precum: trebuințele și relațiile morale individuale sau de grup; moravurile și deprinderile morale; aspirațiile, voința, caracterul moral etc.).

✓ Conținutul moralei include într-un tot unitar: idealul moral și valorile morale, normele și regulile morale, prin care se reglementează raporturile individului cu ceilalți oameni, cu societatea.

✓ Normele și regulile morale se referă la o situație concretă; ele se exprimă sub formă de obligații, interdicții și permisiuni privitoare la acțiuni morale.

Referințe:

1. CĂLIN, M. *Teoria educației. Fundamentarea epistemică și metodologică a acțiunilor educative*. București: All., 1996.
2. PANICO, V. *Pedagogia. Seminare și lucrări practice*. Ediția a II-a. Chișinău: UST, 2007.
3. VRĂJMAȘ, E. *Educația copilului preșcolar. Elemente de pedagogie la vârsta timpurie*. București: Pro Humanitas, 1999.
4. SILISTRARU, N. *Valori ale educației moderne*. Chișinău: Combinatul Poligrafic, 2006.
5. SILISTRARU, N. *Etopedagogie*. Chișinău: Centrul Editorial al USM, 2003.
6. CUZNEȚOV, L. *Jocul copilului și cultura educației familiale: Ghid pentru părinți, psihologi și educatori*. Chișinău: CEP USM, 2007.
7. HANGANU, I., RACLARU, C. *Educație pentru societate*. București: Aramis, 1998.

Date despre autor:

Larisa POSTICĂ, doctorandă, Școala doctorală *Științe ale Educației* a Parteneriatului instituțiilor de învățământ superior Universitatea de Stat din Tiraspol, Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hașdeu” din Cahul și Institutul de Științe ale Educației.

E-mail: tudor.nata@mail.ru

Prezentat la 15.09.2019